

16. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nda Manzum Cülûsiyyeler

Poetical Culusiyyes in The 16th Century Turkish Literature

Fatih ÖZER

Özet

Övmek ve övünmek hem insanın doğasında hem de yazdıklarında var olan bir unsurdur. Devrin padişahının, önde gelen simalarının övülmesi ise Divan şiirinde öne çıkan konulardan birisidir. Özellikle kaside nazım şekliyle yazılmış övgü nitelikli şiirler, bunların başında gelir. Başta kaside olmak üzere farklı nazım şekillerinde ve türlerde bununun işlendiği görülmektedir. Bugüne kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan cülûsiyyeler de tarafımızca incelenmeye çalışılmıştır. Cülûsiyyeler, Osmanlı şehzadelerinin padişah olarak tahta çıkışı üzerine ağırlıklı olarak kaside nazım şekliyle yazılan ve tahta çıkan padişahı öven manzum veya mensur örnekler olarak tanımlanmış olsa da incelemelerimiz sonucunda biri Valide Sultan'a biri de Vezir Mehmet Paşa'ya yazılmış cülûsiye başlıklı iki şiir daha mevcuttur.

İncelememizde 16. yy. şairlerinden 22 şairin divanı taranmıştır. Şiirler, yapısal özellikleri (nazım biçimi, kafiye, redif, vezin) ve muhtevası (kime yazıldığı, benzetme unsurları, farklı kullanım şekilleri, konuların işleniş biçimi vb.) bakımından ele alınarak divanlarda geçen cülûsiyyeler tespit edilmiş ve incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Cülûsiyye, 16. Yüzyıl, Övgü

Abstract

Praising and bragging are both elements of the nature of man and of his writing. It is one of the prominent issues in the Divan (Ottoman) poetry to praise the Sultan of the era and the leading figures. Complimentary poems written particularly in the form of ode verses were the primary ones. It is seen that they were utilized in different verse forms and types, especially in odes. Culusiyyes (its singular form is Cülûsiyye in Turkish), on which no research has been done until today, were attempted to be examined by us. Although Culusiyyes were written mainly in the form of ode verses when the Ottoman princes inherited the throne, and are described as poetical and prosaic examples praising the sultan, we found, based on our studies, that there were two more poems titled culusiyye, one written for the Valide Sultan (a term that defined the "legal mother" of a reigning Sultan of the Ottoman Empire) and the other for Vizier Mehmet Pasha.

In our examinations, 22 poets of the 16th century poets were reviewed. Poems were examined in terms of their structural features (verse form, the rhyme, redif -repeated voice/word after the rhyme-, prosody) and content (for whom it was written, metaphor elements, different usage patterns, the way the subjects were handled etc.), and the culusiyyes in the divans were identified and tried to be examined.

Keywords: Classical Turkish Literature, Cülûsiyye, 16th Century, Praise

.....

Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, fthozer@yahoo.com

Giriş

Cülûs, “جلس” kökünden türemiş olup “oturmak”, “tahta çıkmak” anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Edebî bir terim olarak ise cülûsiyye, Osmanlı şehzadelerinin padişah olarak tahta çıkışı üzerine yazılan ve tahta çıkan padişahı öven genel olarak kasîde nazım şekliyle yazılan manzum veya mensur şiirlerdir. Cülûs kelimesinden türemiş olan Cülûsiyye ise, padişahın tahta çıkma töreninde dağıtılan “bahşiş” anlamına geldiği gibi, bu konuda yazılan manzum ve mensur eserlere cülûsiyye denilmektedir (Özcan 1993: 8/113; Canım 2014: 29; Pakalın 1983: 1/316). Bunların yanında ayrıca örneklerden hareketle cülûsiyye başlığı taşıyan bazı şiirlerin de padişah olmayan kişilere yazıldığı görülmüştür.

Klasik edebiyatımızda cülûsiyyeler, daha çok kasidelerin “teşbîb” bölümlerinde görülmekle birlikte, terci-bend ve terki-bend tarzında veya tarih manzumeleri gibi farklı nazım şekilleriyle de yazılmıştır. Bu tür eserlerde öncelikle yeni hükümdarın tahta çıkması münasebetiyle ülkenin mutluluk, huzur ve refaha kavuştuğu, halkın bu olaydan sevinç ve mutluluk duyduğu vurgulanarak Allah'a şükredildi (Akkuş 2008: 51; Canım 2014: 31). Padişahların dışındaki kişilere yazılmış şiirlere ise kişinin bulunduğu makam ve rütbeye göre övgüler eklenmiştir.

İncelememizde 16. yy.'dan 22 şairin divanı taranmıştır. Bu şairler şunlardır: Bağdatlı Rûhî (ö. 1014/1606), Bâkî (ö. 1008/1600), Bursalı Rahmî (975/1568), Celîlî (ö. 977/1569-70?), Cinânî (ö. 1004/1595), Derzî-zâde Ulvî (ö. 993/1585), Emrî (ö. 982/1574), Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600), Hayâlî (ö. 965/1557), Hayretî (ö. 942/1535), Mecdî (ö. 999/1590), Mesîhî (ö. 918/1512), Nev'î (ö. 1007/1599), Nev'i-zâde Atâyî (ö. 1044/1635), Revânî (ö. 930/1524), Rumelili Zaîfî (963/1555?), Şemsî (ö. 988/1580), Tâci-zâde Cafer Çelebi (ö. 921/1515), Ubeydî (ö. 981/1573), Usûlî (ö. 945/1538), Üsküplü İshak Çelebi (ö. 945/1538), Yetîm (ö. 940/1533). Bu divanlardan 10 tanesinde cülûsiyyeye rastlanmıştır. Cülûsiyye olan divanlar ise Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Nev'î, Cinânî, Nev'i-zâde Atâyî, Ubeydî, Şemsî, Derzi-zâde Ulvî, Bursalı Rahmî, Rumelili Zaîfî'nin divanlarıdır.

Cülûsiyyeler, yapısal özellikleri (nazım biçimi, kafiye, redif, vezin, farklı kullanım şekilleri) ve muhtevaları bakımından (kime yazıldığı, benzetme unsurları, konuları) iki ana başlık altında incelemiştir.

A. Yapısal Özellikler:

Yukarıda zikrettiğimiz 16. yy. divanlarında yer alan şiirlerden 18 adet cülûsiye örneği tespit edilmiştir. Bu şiirlerden 11'i kaside (K), 1'i terci-bent (TB), 1'i Müseddes (M) ve 5'i ise Kıt'a (Kıt'a) nazım şekliyle yazılmıştır. Bunun yanında Rumelili Zaîfî tarafından yazılan cülûsiyyeler, tarih düşürme olup Farsça kaleme alınmışlardır.

Kaside ve kıt'aların tamamına yakınında zengin kafiye kullanılmıştır. Redif olarak ise kelime şeklinde; sadece Ubeydî'nin yazdığı kasidede "saltanat" şeklinde bir redife rastlanılmıştır. Bâkî'nin Terci-benti'nde, bentlerde sırasıyla: "subh-dem, saltanat, ma'delet, gelen, eylesün" redifleri yer almıştır. Müseddeste, zengin kafiye kullanılmış; 2. bentte '-i', 3. bentte '-una', 6. bentte '-ün' ekleri redif olarak kullanılırken diğer bentlerde redif kullanılmamıştır.

Klasik kafiye açısından incelediğimizde ise üç farklı kafiye çeşidiyle karşılaşmaktadır. Bu kafiyeler: mürdef, mücerred ve müesses kafiyedir. Bunların arasında en çok kullanılanı "mürdef kafiye"dir. 18 şiirin 14'ünde mürdef kafiye vardır. Müesses ve mücerred kafiyeler ise birer örnekte geçmiştir.

Şiirlerde 6 farklı vezin kullanılmıştır. Bunların 4'ü (Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün), 4'ü (Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün), 2'si (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün), 2'si (Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün), 1'i (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün) ve 1'i ise (Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün) vezniyle kaleme alınmıştır.

B. Muhteva**1.Cülûsiye Başlıklı Şiirlerin Yazıldığı İsimler**

Tespit ettiğimiz cülûsiyyelerden 3'ü Kânunî Sultan Süleymân'a, 3'ü Sultan II. Selim'e, 6'sı Sultan III. Murâd'a, 4'ü Sultan III. Mehmed'e, 1'i Sultan III. Mehmed'in cülûsunu tebrik maksadıyla valide sultana ve 1'i ise vezirliğini tebrik maksadıyla Mehmet Paşa'ya yazılmıştır.

a.Kanûnî Sultan Süleymân'a yazılmış cülûsiyyeler:

Kanûnî Sultan Süleymân için kaleme alınmış 3 cülûsiye tespit edilmiştir. Bunların üçü de Rumelili Zaîfî tarafından yazılmıştır. Bu şiirler tarih düşürme şeklinde ve Farsça'dır.

مشه سليمان را كرد تسليم
ملك جون رفت از زمانه سليم

هتيف غيب كفت تاريخش
سلطان يمينا هفت اقليم (Zaîfî Kıt'a 5)

b. Sultan II. Selim'e yazılmış Cülûsiyyeler:

Sultan II. Selim (ö. 1574) 1566 yılında -Kanûnî Sultan Süleyman'dan sonra- tahta çıkmıştır. Sultan Selim'e tespit edebildiğimiz kadarıyla 3 cülûsiyye yazılmıştır. Bunlar devrin büyük şairi Bâkî, Derzî-zâde Ulvî Çelebi ve Ubeydî tarafından kaleme alınmışlardır.

Bâkî, şiirine Allah'a hamd ile başlar. II. Selim'i, "İskender-i Sâni" olarak betimler ve onunla birlikte Süleymân ülkesinin şeref bulduğunu, mutluluk burcundan güneş gibi doğup altın tacıyla doğudan batıya [her yere] adalet ve ihsanıyla yetiştigini söyler:

Bi-hamdillâh şeref buldı yine mülk-i Süleymânî
Cülûs itdi sa'âdet tahtına İskender-i sâni

Togup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa'âdetden
Yitişdi şarkdan garba ziyâ-yı 'adl u ihsânı (Bâkî K. 5/ 1-2)

Ulvî ise eserine bahar tasviri ile başlamıştır. Ulvî, cihan sultanının cülûsuyla birlikte gül bahçesi olan dünyanın hoş ve latif güller ile süslendiğini dile getirir:

Gülşen-i dehr bezendi gül-i ra'nâlar ile
Var ise eyledi sultân-ı cihân taht-ı cülûs (Ulvî K. 10/8)

c. Sultan III. Murâd'a yazılmış Cülûsiyyeler:

Sultan III. Murâd 1574 yılında -II. Selim'den sonra- tahta çıkmıştır. III. Murâd için yazılmış 6 cülûsiyye vardır. Bu şiirler: Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Nev'î, Nevizâde Atayî'ye (2) ve Şemsî'ye aittir.

Bâkî, terci-bent nazım biçimiyle yazdığı şiirine; sabah vakti devletin ve ferahlığın güneşinin doğduğunu, dünyaya hidayet yıldızının şule saldıgını; izzet Rabb'inin kâinatı, padişahın sayesinde hidayet nuruna gark ettiğini söyleyerek başlar:

Tâli' oldı neyyir-i ikbâl ü devlet subh-dem
Şu'le saldı âleme necm-i hidâyet subh-dem

Kâ'inâtı kıldı mir'ât-ı cemâl-i Şâhdan
Gark-ı envâr-ı hidâyet Rabb-i 'izzet subh-dem (Bâkî TB. 3/1, 1-2)

Gelibolulu Mustafa Âlî, padişahın tahta çıkmasıyla birlikte kış mevsiminin gittiğini, nevrusun, baharın geldiğini ifade eder. Şiirin devamında ise bahar tasviri yaparak padişahın gelmesiyle güzelleşen durumları anlatır:

Çemenden çetr-i sîmîn bozup şâh-ı zemistânı
Cülûs itdi zeberced tahtına nev-rûz sultânı (Âlî K. 33/1)

Kaza-kuvvet fezâ-vüs'at Hudâvend-i kader-kudret
Cihânun tâze sultânı selâtinün cihân-bânı (Âlî K 33/21)

Nev'î, şafak vaktinde hilâli hayli kızarmış görünce ferahlığı müjdeleyen hilâlin kulağını çektiğini düşünür. Aslında bunun şafak vaktiyle ilgisi olmadığını; feleğin, saltanat şahının zamanın gelmesi için acele ettiğinden dolayı böyle olduğunu belirtir. Şahın gelmesiyle sevinç yüzünün kendini gösterdiğini ve zaman aynasından gam sıkıntısının, pasının silindiğini söyler:

Meger ki çekdi kulağın mübeşşir-i ikbâl
Şafakda hayli kızarmış göründi gice hilâl

Şafak degül hareketten kızardı rû-yı felek
Zamân-ı saltanât-ı şâha itdi isti'câl (Nev'î K. 29/ 1-2)

Göründi sûret-i şâdi hezâr cilve ile
Zamâne âyinesinden silindi jeng-i melâl (Nev'î K. 29/ 6)

Nevi-zâde Atâyî, şiirine hamd ile başlar. Padişahın tahta geçmesiyle onun şeref burcuna geldiğini söyleyen Atâyî tahtın şeref Refref'i olduğunu, onu bulanın zer kengürelî bir tâc edindiğini belirtir. Tahtın özelliklerinden bahsederek padişahı över:

Subh-dem tahta geçüp Şâh Süleymân Te'yîd
Hamdilillah ki şeref burcına geldi Hurşîd

Refrefü's-şerefdür ol taht-ı sa'âdet ki anı
Bulsa zer kengürelî tâc idinürdi Nâhîd (Atâyî K. 19/ 1-2)

d. Sultan III. Mehmed'e yazılmış Cülûsiyyeler:

Sultan III. Mehmed (ö. 1603) 1595 yılında -III. Murâd'dan sonra- tahta çıkmıştır. III. Mehmed için yazılmış 3 cülûsiyye mevcuttur. Bu şiirler Bâkî, Nev'î ve Cinânî'ye aittir.

Bâkî, şiirine bahar tasviriyle başlar. Padişahın tahta geçmesiyle kışın sona erdiğini, dünyanın bahara ulaştığını; şahın devlet tâcının, güneş gibi doğup âleme güneş gibi ışık saçtığını söyler:

Minnet Cenâb-ı Hakka dem-â-dem hezâr bâr
Fasl-ı şitâda bâğ-ı cihân buldı nev-bahâr

Gün gibi tâc-ı devlet-i şâhî tülû' idüp
Kevn ü mekâna virdi ziyâ âfitâb-vâr (Bâkî K. 9/1-2)

Nev'î, padişahın tahta teşrif etmesiyle dünyanın güneşi olan Osmanlı saltanatının, ölmüş gibi iken canının tekrar yerine geldiğini, yavaş giden dünya saatinin onun lutfuyla ileri giderek nevrüz ve ilkbaharın geldiğini söyler:

Yine teşrif idüp bir mihr-i âlem taht-ı Osmânî
Yine geldi yerine mürde iken âlemün cânı

Kudûm-i nev-bahâr-ı lutfi kıldı mu'tedil dehri
Meger itdi takaddüm sâ'at-i nevrûz-ı sultânî (Nev'î K. 35/1-2)

Cinânî, şiirine hamd ile başlar. İzzet feleğinin parlak güneşi doğunca Allah'ın gölgesi olan [padişah]; cihâna gölge saldiğını, ay tutulması gibi devlet güneşi âlemi karanlık eylemişken onun [padişahın] büyük bir güneş gibi doğarak dünyayı nurlandırdığını söyler:

Olup tâli' sipihr-i izzetün mihr-i dırahşânı
Bi-hamdillâh cihâne sâye kıldı zıll-ı Yezdânî

Küsûf-ı şems-i devlet eylemişken âlemi tîre
Toğup bir neyyir-i a'zâm cihânı kıldı nûrânî (Cinânî K. 21/ 1-2)

e. Padişah Dışındakilere Yazılmış Olan Şiirler

Cülûsiyye başlıklı şiirlerden padişahların dışındaki kişilere yazılmış olanları da vardır. Bunlar padişahlara yazılmış olanlara nazaran çok daha azdır. Bu tarzda yazılmış 16. yy. divanlarında tespit edebildiğimiz kadarıyla 2 şiir vardır. Bu şiirlerden birisi Bursalı Rahmî tarafından Vezir Mehmed Paşa'ya vezaret makamına oturması dolayısıyla takdim edilmiştir. Diğer şiir ise Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından Sultan III. Mehmed'in annesine tebrik maksadıyla; diğeri ise yine Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından Sultan Mehmed'e yazılmıştır.

Valide Sultan'a yazılan şiir, Sultan III. Mehmed'in tahta çıkmasını tebrik maksadıyla kaleme alınmıştır. Âlî'nin bu şiiri "*Cülûsiyye-i Belâgat-nişân Be-vâlide Sultân Firâste Şud*" başlığını taşır. Şiirde müjde, tebrik gibi anlamlar içermektedir.

Bursalı Rahmî'nin şiiri "*Berây-ı Cülûs-ı Vezâret-i Mehemmed Paşa*" başlığını taşır. Bir seher vakti dünyayı seyrederken gaybtan Mehmet Paşa'nın cihan şahının Âsaf'ı olduğuna dair bir ses duyduğunu, Mehmed Paşa'nın mühr-i Süleymân'a layık olduğunu söyler. Şiirin son beytinde ise Mehmet Paşa'nın cülûsunun tarihini düşürür:

Bir seher ibret ile eyler iken dehre nazâr
Gaybdan gûşuma irişdi o demde bu nidâ

Âsaf-ı şâh-ı cihân oldu didi rağbetle
Bir kerem kânı ki şânı 'atâ kân-ı sehâ (Rahmî Kıt'a 1/1-2)

Tarh idüp sırrını devrân didiler târihin
Lâyık-ı mühr-i Süleymân Mehemmed Paşa - 973/1566 (Rahmî Kıt'a 1/9)

Gelibolulu Mustafa Âlî, valide sultan'a oğlu Sultan Mehmed'in cihan sultanı olduğu müjdesini verir. Allah'ın ona ihsanda bulunup şehzadesini, ülkenin şahlar şahı yaptığı müjdesini dile getirir:

Müjde ey perde-nişîn-i harem-i huld nişân
Müjde ey vâlide-i hazret-i sultân-ı cihân

Hakk Te'âlâ seni ihsânına mazhar düşürüp
Kıldı şehzâdeni şâhenşeh-i iklîm-sitân (Âlî K. 38/1-2)

Divanlar incelendiğinde cülûs/cülûsiyye başlığı taşımayan; fakat anlatım şekli ve yapı olarak yukarıdaki şiire benzer birçok şiirle karşılaşmaktayız. Cülûs ifadesinin padişahlar için kullanımı teknik olarak daha uygundur. Bu sebepten dolayı padişahlar için yazılmış şiirlere cülûsiyye; padişah dışındaki kişilere yazılmış şiirlere ise tebrik-nâme denilmesinin daha uygun olacağı kanısındayız.

f. Cülûsiyye Başlığı Taşıyan Farklı Bir Şiir:

Cülûsiyye başlığını taşıyan; fakat konu olarak farklı olan 1 şiir daha vardır. Şiir Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından Sultan Mehmed Han'a yazılmıştır. Şiir "*Cülûsiyye Der-vasf-ı Merhûm Sultân Mehmed Han*" başlığını taşımaktadır. Şiirin başlığında yer alan "merhum" ifadesi Gelibolulu Mustafa Âlî ve Sultan III. Mehmed'in ölüm tarihleri ele alındığında müstensih tarafından eklendiği görülmektedir.

Bu şiirde diğer cülûsiyyelerin aksine hüznün yer almış olup ve bazı tavsiyelere yer verildiği görülmektedir. Cülûsiyye başlığı taşıyan diğer şiirlerin aksi bir işleyiş göstermesi, öğüt vermesi ve klasik cülûsiyye tanımının dışında olması bakımından önemlidir.

Gelibolulu Mustafa Âlî; Sultan III. Mehmed'e yazdığı bu şiirinde, sultanın bir güneşe eriştiğini ve onunla [her yeri] aydınlatması, kemal ehline eksikliklerin galip gelmemesini, adalet ve ferasette doğru bir terazi olması doğrultusunda tavsiyelerde bulunur:

Bir âftâba yitişdün hezâr müjde sana
Zavallı başuna gün gibi toğdı tâbân ol (Âlî: 37/6)

Tegallüb itmesün ehl-i kemâle nâkıs lar
Adâlet ile firâsette rast-mîzân ol (Âli: 37/41)

2. Cülûsiyelerde Tarih Düşürme:

Şairler, padişahların cülûsuna tarih düşürmüşlerdir. Bunlar içerisinde bizim konumuzla ilgili olanlar ise cülûsiye tanımını karşılayan; sadece tahta geçiş tarihini düşürmekle kalmayıp padişahla ilgili unsurlara da yer veren şiirlerdir. Divanlar arasında tespit edebildiğimiz kadarıyla Şemsî ve Rumelili Zaîfi, padişahın cülûsuna tarih düşürmüşlerdir. Bu iki şairin yanı sıra Bursalı Rahmî ise Mehmed Paşa'nın vezirliğine dair bir cülûsiye yazarak cülûs tarihini düşürmüştür.

Şemsî, Sultan III. Murâd'ın tahta çıkışına bir tarih düşürmüştür. Şair, tarihinde hükümdarın saltanat tacını başına giymesinden, sultanının muradına ermesinden bahsedip cülûs tarihini düşürdüğü için bu şiiri cülûsiye olarak kabul edebiliriz:

Saltanât tâcın giyürdi başına
İtdi Hakk Sultân Murâd'ı ber-murâd
Göricek Şemsî didi târîhini
Pâdişâhum devletün olsun ziyâd - 982/1574 (Şemsî Kıt'a / 2)

Rumelili Zaîfi, Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûsuna tarih düşürmüştür. Zaîfi, biri 2 beyit, biri 3 beyit, biri de 5 beyit olmak üzere Farsça 3 şiir kaleme almıştır:

ماه اوج بروج اين دوران
مهر عالم چراغ ملك جهان (Zaîfi G. 7/1)

كفت هاتف چو ديد تاريخش
شهر يار كزیده انسان (Zaîfi G. 7/5)

Bursalı Rahmî Mehmed Paşa'nın vezir oluşuna bir cülûsiye başlıklı bir şiir yazar ve son beytinde Mehmet Paşa'nın vezaret tarihini düşürür:

Tarh idüp sırrını devrân didiler târîhin
Lâyık-ı mühr-i Süleymân Mehemmed Paşa - 973/1566 (Rahmî Kıt'a 1/9)

3. Cülûsiyelerde Geçen Benzetme Unsurları:

Cülûsiyeler içerisinde çeşitli benzetme unsurları barındırırlar. Benzetme unsurları anlatımı güçlendirmek, aynı zamanda övülen kişiyi yüceltmek için kullanılmıştır. Padişahlar; güzellikleriyle Yusuf peygambere, din ve devletin sığınağı olmalarıyla Allah'ın gölgesine; güç ve hükümdarlık bakımından Süleyman peygambere, Vezir

Âsaf'a, Hz. İsa'ya, Hz. Dâvûd'a, Hz. Ali'ye, kılıçları Zülfikâr'a; İskender'e; İran sultanı Dârâ'ya, Kahraman'a; Rüstem-i Zâl'a, Cem'e, Feridûn'a ve Hakan'a benzetilmiştir.

Cülûsiyyelerde, padişahlar güzellikte ya Hz. Yusuf'a benzetilmişler ya da ondan daha üstün görülmüşlerdir. Şairler övgü yaparken kimi zaman padişahın güzellikte Yusuf peygamberden sonra ikinci olduğunu kimi zaman padişahı daha güzel görüp Hz. Yusufu güzellikte ikinci olarak görürlerken kimi zaman da ondan [Hz. Yusuf'tan] bile güzellikte benzerinin bulanabileceğini; fakat padişahın bu konuda benzersiz olduğunu söylerler:

Sa'âdet mesnedinde görse ger tab'-ı selîm anı
Diyeydi Yûsuf-ı sânedür taht-ı Süleymânı (Âlî K. 33/31)

Senâ-h'ânun olurdu mâh-ı Ken'an tal'atun görse
Saña Yûsuf diyeydi iller aña Yûsuf-ı sâni (Bâkî K. 5/29)

Bu hüsn ile bu ânı kimde görmüştür gören gelsün
Bulunur Yûsuf'a sâni bulunmaz anun akrânı (Nev'i K. 35/16)

Cülûsiyyelerde padişahlar Allah'ın gölgesine (halife) benzetilmiştir. Şairler şiirlerde padişahların Allah'ın gölgesi, din ve devletin sığınağı olduklarını ifade etmişlerdir. Allah'ın gölgesi olan padişahın baştan ayağa nur içinde olmasından, dünyaya gölge salmasından bahsederler:

Sâye-i Yezdân penâh-ı dîn ü devlet Hân Murâd
Dâver-i devrân mucizz-i saltanat Sultân Murâd (Bâkî TB. 3/1, 8)

Güni toğdı zamânun bahtı açıldı zemînün hem
Ser-â-pâ nûr olurmuş şimdi gördük zıll-i Yezdânı (Âlî 33/16)

Olup tâli' sipihr-i izzetün mihr-i dırahşânı
Bi-hamdillâh cihâne sâye kıldı zıll-ı Yezdânî (Cinânî K. 21/ 1)

Cülûsiyyelerde geçen diğer bir benzetme unsuru ise Makedonya kralı Büyük İskender'dir. Şairler, padişahların dünyada İkinci İskender veya devrin Dârâ'sı olduklarını söylemişlerdir:

Kerem deryâsına himmet diyarından kılup câri
Sehâvet hükmin icrâ itdi ol Sikender-i Sâni (Âlî K. 33/18)

Ne var Dârâ-yı devrân intikâl itdiyse dünyâdan
Cülûs itdi sa'âdet tahtına İskender-i sâni (Cinânî K. 21/ 10)

Cülûsiyelerde diğerk bir benzetme unsuru ise Süleyman peygamberdir. Padişahlar, Hz. Süleyman'a benzetilirken atlarını onun bineğine, yüzüklerini Süleyman peygamberin mührüne, vezirleri ise yine onun veziri Âsaf'a benzetilmişlerdir:

Süvâr olsa semend-i bâd-pâye seyr idendir kim
Süleymân kendüdür her rahşî bir taht-ı Süleymânî (Cinânî K. 21/ 16)

Eğerk isterse azmun suyn içsün kim nedür şâhum
Nigînünden senün tercih iden mühr-i Süleymân'ı (Âlî K. 33/34)

Âsaf-ı şâh-ı cihân oldu didi rağbetle
Bir kerem kânı ki şânı 'atâ kân-ı sehâ (Rahmî Kıt'a 1/2)

Cülûsiyelerde padişahları Kahraman heybetinde, Cem mertebesinde, Ali sıfatında ve kılıçlarını ise Zülfikar mahiyetinde tasvir etmişlerdir:

Kahramân-heybet ü Cem-haşmet ü Hakan
Degmedi tâc-ı Feridûn ayağun kılına bûs (Ulvî K. 10/14)

Âsmân-kevkebe Cem-mertebe Sultân Murâd
Ki olur mürşîd-i iclâline ikbâl-i mürîd (Atâyî K. 19/25)

Eyler hücumı düşmen-i dîne 'Alî-sıfat
Şemşîr-i hûn-feşânı kılur kâr-ı Zü'1-fekâr (Bakî K. 9/15)

Şairler cülûsiyelerde padişahları Rüstem-i Zâl'a, İsa peygambere ve Dâvûd peygambere benzetmişlerdir:

Tahammül eyleyimez bildi zûr-ı bâzûna
Çekildi çarh-ı berîne kemân-ı Rüstem-i Zâl (Nev'î K. 29/ 20)

Deyr-i âlemde bugün hüsn ile 'İsî demsin
Didiler cümle la'lüne Rûhü'l-Kuddûs (Ulvî K. 10/7)

Elinde Hazret-i Dâvûduñ âhendür ki mûm oldu
Ziyâ-bahş olsa âfâka n'ola şemşîr-i bürrânı (Bakî K. 5/10)

Cülûsiyelerde işlenen diğerk bir konu ise padişahı üstün gösterip onun diğerk kişilerden daima ileride olduğunu söylemektir.

Sultanların divanlarının Ehrimen gibilerle durmadan dolduğunu, Süleyman peygamberin bile divanının bu kadar dolmadığını; "İkinci İskender" denilenlerin dahi onun zamanında gelseler idi onların da sultana duacı olup ona benzemeye

çalışacaklarını, Arap sultanlarına dergahının mavi bir taht, Acem şahlarına ayağının toprağının büyük bir tâc olduğunu ifade etmişlerdir:

Nice Sikender-i sâni ki gelseydi zamânında
Du'â-gûyî olup İskender olurdu ana sâni (Cinânî 21/11)

Tolar dîvânı her gün bî tevakkuf Ehrimenlerle
Süleymânun da el-hak turmamışdur böyle dîvânı (Cinânî 21/37)

Arap serverlerine dergehün bir taht-ı firûzî
Acem şâhına hâk-i makdemün tâc-ı Horasânî (ali 33/33)

4. Cülûsiyyelerde Dua:

Cülûsiyyelerin sonunda şairler dua ederek padişahın geleceğinin parlak, bahtının açık, saltanatının da daim olması hususunda dilek ve temennide bulunmuşlardır.

Şairler, padişahların ahlak rûzgârının halkı sevinçli kılması, adaletin baharının ufukları gülistan eylemesi, devlet tahtında her günün diğerinden daha iyi olması ve dualarının kabul olması hususunda dileklerde bulunurlar:

Gül gibi halkı nesîm-i hulki handan eylesün
Nev-bahâr-ı 'adli âfâkı gül-istân eylesün (Bâkî TB. 3/5, 1)

Günün günden yeg itsün Hak Te'âlâ taht-ı devletde
Murâdun güllerin kılusun mu'attar lutf-ı Rabbânî (Âlî K. 33/ 52)

Padişahın tahtında başı dik ve daim kalmasını, talihinin aydın olmasını, yıldızlar gibi bağımsız, özgür saltanatı olmasını, bahtının parlak, menzilin mutluluk burcu, ömrünün devletiyle birlikte uzun olmasını dilemişlerdir:

Ser-efrâz ol serîr-i saltanatda gün gibi dâyim
Münevver kılusun ikbâlün bu nüh firûze eyvâmı (Bâkî K. 5/ 38)

Nite ki vakt-i seher şâh-ı kişver-i hâver
Kevâkib içre bula saltanâtda istiklâl (Nev'î K. 29/ 44)

Kevkeb-i bahtına hem burc-ı sa'âdet menzîl
Ömrini devlet ile tâ ki ziyâd ide Hudâ (Rahmî Kıt'a 1/5)

Şairler, hükümdarların İskender gibi kudretli, Dârâ gibi debdebeli; kusursuz dayanağının ise Süleyman peygamber olmasını; kölesinin Mısır'a sultan olmasını, başka bir kölesinin ise Çin'e hakan olacak kadar kuvvetli olmasını dilemişlerdir:

Şevket-i İskender ü dârât-ı Dârâ bi-kusûr

Mesnedin şimden girü taht-ı Süleymân eylesün

Mülk-i Mısra nitekim bir bendesin sultân ider
Bir kulin salsun diyâr-ı Çine hâkân eylesün (Baki TB. 3/5, 6-7)

5. Cülûsiyyelerde Fahriye:

Şairler, cülûsiyyelerde padişahların yanı sıra kendilerini de övmüşlerdir. Şair, kendini ne kadar yüceltirse şiirde övdüğü kişi de o oranda değer kazancaktır. (İsen Durmuş 2002: 15). Bu sebepten şairler nesirlerini yeni doğmuş bebek gibi, nazımlarını ise Süreyya gibi tasvir ederler. Bazen kendilerini Husrev gibi şairlere denk tutarlarken bazen de Husrev'in aslında kendilerinin taklitçisi olduğunu söyleyerek kendilerini ondan üstün görürler:

Benâtü'n-nâs nesrüm nakşıdır nazmum Süreyyâ'dur
Güherlerle pür itdüm fehm ü dâniş gibi mizânı (Âlî K. 33/37)

Zamânun Husrev'idür gerçi kim 'Âlî kulun ammâ
Olaydı sana mensûb ana herkes dirdi Hâkânî (Âlî K. 33/44)

Pâdişâhum benem ol mîr-i livâ-yı irfân
Tarz-ı hâsum ki göre Hüsrev iderdi taklîd (Atâyî K. 19/56)

C. Değerlendirme

16. yy. Divan Edebiyatı'nda yer alan cülûsiyyeleri yapı ve muhteva bakımından incelemeye çalıştık. Yoğun olarak kaside nazım şeklinin kullanıldığı cülûsiyyelerde şairlerin büyük çoğunluğu cülûsiyye yazılan kişilerin gelmesiyle birlikte baharı, baharın gelmesini, kışın gitmesini konu edinerek bu kişiyle birlikte ferahlık ve mutluluğun geldiği teması üzerine yoğunlaşmışlardır. Bir şiirde hüznü bir işleyiş ve öğüt verici bir hava olması cülûsiyyelerin sınırını daha da genişletmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere padişahlar dışındaki kişilere yazılmış şiirler, yapı ve içerik olarak cülûsiyye ile benzerlik gösterse de cülûsiyenin tanımının dışında olup bu şiirleri tebrik-name/nâme olarak içinde değerlendirmek mümkündür.

Çalışmamızda görüldüğü üzere cülûsiyyeler konusunda çok fazla örnek verilmemiştir. Bu türün/şiirler, daha çok İstanbul çevresinde yaşayıp padişah ve vezirlere yakın olan veya bunlara yakınlığıyla tanınan şairler tarafından kaleme alınmışlardır. Merkeze uzak olan şairler tarafından pek tercih edilmediği de şu ana kadar tespit edebildiğimiz bu örnekler üzerinden söylemek mümkündür.

Sonuç olarak incelediğimiz örneklerden yola çıkarak cülûsiyyelerin ağırlıklı olarak bahar tasviri ile başlayıp devamında padişahın gelişyle güzelliklerin yaşandığı ve cülûsiyye yazılan kişiye methiye ve dua kısımlarını içerdiği görülmüştür.

Kaynaklar

- AK, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin. 2 Cilt.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay..
- AKARSU, Kamil (2011). *Rumelili Zâîfî Divanı (Tenkitli Metin).* Ankara: Berikan Yay..
- AKKAYA, Mehmet (1992). *Şemsî Paşa (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin).* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AKKUŞ, Metin (2008). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar.* Erzurum: Fenomen Yayınları.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1999). *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni.* Doktora Tezi. Ankara.
- AKTAŞ, A. (1996). *Yetim Divanı İnceleme – Metin* Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- ATİK, A. (2003). *Celîlî Divanı İnceleme – Metin.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- CANIM, Rıdvan (2014). *Divan Edebiyatında Türler.* Ankara: Grafiker Yay..
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-TANYERİ M. Ali (1990). *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvan Tenkidli Basım.* İstanbul: Fen-Edebiyat Fak. Mimar Sinan Üniversitesi Yay..
- ÇETİN, İ. (1993). *Derzî-zâde Ulvî Hayatı-Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkitli Metni.* Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- ERDOĞAN, M. (2011) *Bursalı Rahmî ve Divanı.* İstanbul: Dergah Yay..
- ESKİMEN, A. D. (2008). *Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri (Metin-İnceleme).*Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- İSEN DURMUŞ, Tuba Işınsu (2002). *Divan Şiirinde Fahriye.* Bilkent Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- İSEN, Mustafa (1990). *Usûlî Divanı.* Ankara: Akçağ Yay..

- KALPAKLI, Mehmet, *Revânî Divanı*. Otap Projesi web sayfası (http://depts.washington.edu/otap2/archive/data/arch_txt/texts/a_rkasa.html) (erişim tarihi: 13.12.2014)
- KARAKÖSE, Saadet (1994). *Nev'î-zâde Atâyî Divanı*. Doktora Tezi. Malatya
- KÖRPELİ, F. (1977). *Yenice Vardarlı Hayretî Divanı Transkripsiyonu (Gazeller ve Kıtalar)*. DTCF Lisans Tezi. TDK Kitaplığı.
- KÜÇÜK, Sebahattin (2011). *Bâkî Divânı Tenkitli Basım*. Ankara: TDK Yayınları.
- MENĞİ, Mine (1995). *Mesîhî Divânı*. Ankara: TTK Basımevi.
- OKUYUCU, Cihan(1994). *Cinânî (Hayâtı-Eserleri-Divânının Tenkidli Metni)*.Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1993). *Cülûs İslam Ansiklopedisi C.8*. İstanbul: TDV Yay..
- SARAÇ, Yekta (2002). *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yay..
- TARLAN, A. Nihat (1992). *Hayâlî Divânı*. Ankara: Akçağ yay.
- TULUM, Merto1-TANYERİ, M. Ali (1977). *Nev'î Divan Tenkidli Basım*.İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- ULUKAN, G. (1971). *Tâci-zâde Cafer Çelebi Kasideleri*. DTCF Lisans Tezi. TDK Kitaplığı.
- ÜNAL, S. (1970). *Tâci-zâde Cafer Çelebi Kasideleri*. DTCF Lisans Tezi. TDK Kitaplığı.
- ÜNLÜ, M. Şehabettin (1991). *Ubeydî Hayatı Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Doktora Tezi. İstanbul.